

Predarea istoriei la Universitatea din Cluj 1872-1918

Rezumat

Cuvinte cheie: *istoriografie, societate culturală, științe auxiliare, istorie universală, istoria culturii, filologie clasică, autori antici, rigurosurii.*

Teza mea de doctorat analizează procesul de predare al istoriei la Universitatea din Cluj între anii 1872-1918. În acest context prezint și cercetările desfășurate de profesorii care au servit învățământul universitar din Cluj. Prin acest mod de tratare, putem evolua întreaga prestație științifică a acelor care au fost titularii cursurilor.

În vederea documentării am cercetat, înainte de toate arhivele Universității „Ferencz József”, care se află în păstrarea Arhivelor Naționale Istorice Centrale Direcția Cluj, fondurile Bibliotecii Universitare „Lucian Blaga”, în posesia căreia se află multe din manuscrisele și cursurile profesorilor de la catedrele de istorie din perioada analizată. În Arhivele Naționale din Budapesta, am avut prilejiul să parcurg documentele care atestă tradițiile istoriografice și activitatea profesorilor de istorie clujeni în alte instituții, ori la asociații academice. Trebuie să scot în evidență că de un mare folos mi-au fost cele două volume, extrem de bogate în informații, scrise despre istoria Universității: *Erdély Magyar Egyeteme. Az erdélyi egyetemi gondolat és a M. kir. Ferencz József Tudományegyetem története* [Universitatea maghiară a Transilvaniei. Istoria gândirii universitare ardelenene și Universitatea Reg. Magh. „Ferencz József”] și *Istoria Universității „Babeș-Bolyai”*, apărută recent.

În primul capitol intitulat *Tradițiile istoriografice ale Clujului (secolele XVI-XIX). Istoria la institutele de învățământ superior în decursul acestor secole* am demonstrat faptul, că istoriografia promovată în cadrul Facultății de Filosofie, Litere și Istorie avea o bază solidă, a cunoscut o evoluție ascendentă. Începuturile acestei evoluții pot fi identificate încă din vremea Universității iezuite, întemeiată în 1581 de către Ștefan Báthory, și, ea poate urmărită în continuare în instituțiile de învățământ superior, care au servit drept cadru pentru activitatea celor care au avut preocupări istoriografice și au predat discipline de istorie.

În 1579, Ștefan Báthory a dispus înființarea Colegiului Iezuit din Cluj, care în 1581 a fost transformat în universitate. Profesorii de aici își desfășurau activitatea într-un mod similar universităților iezuite, potrivit unui sistem educațional unitar și cuprinzător, promovând cele mai înalte standarde realizate până atunci.

În acest context scoatem în evidență activitatea lui Antonio Possevino, în urma căreia universitatea a devenit o instituție deosebit de înfloritoare. Raportul scris al lui Possevino cu titlul *Transilvania*, conține date și informații despre situația provinciei.

După Bathoreștii, în istoria politică a Transilvaniei s-a ianugurat o epocă caracterizată prin domnia principilor protestanți. Desigur, și principii protestanți au acordat o atenție deosebită învățământului superior. Au luat ființă colegiile protestante din Cluj, Alba Iulia, Aiud. Gabriel Bethlen, în 1622, îl ridică pe Colegiul din Alba Iulia la rang de academie. Elita intelectuală, în mare parte formată în străinătate, a făcut eforturi mari pentru a-i convinge pe principii Transilvaniei să organizeze instituții de învățământ superior. Apáczai Csere János întocmește un memorandum în acest sens.

În istoriografia din Transilvania, ca și în întreaga viața culturală și intelectuală a epocii, se crează o atmosferă și se adoptă modele care poartă amprenta mediului universitar din Vestul Europei.

Ea este reprezentată de istorici, istorici-cronicari, ale căror opere și astăzi constituie izvoare indispensabile pentru cercetătorii evenimentelor din acele vremuri din Transilvania. În această ordine de idei trebuie să scoatem în evidență opera lui Szalárdi János, a lui Bethlen János și Bethlen Farkas.

La cumpăna secolelor XVII și XVIII. genul istoric cel mai frecventat a fost memorialistica. Ea a fost practică de memorialiști de talia lui Bethlen Miklós și Cserei Mihály. Bethlen Miklós, în calitate de om de stat, filohabsburg fiind, a participat în redactarea Diplomei Leopoldian, potrivit căreia s-a efectuat instaurarea dominației habsburgice în Transilvania. În procesul de recatolicizare, iezuiții au jucat un rol important: ei și-au redobândit în anul 1693 cu sprijinul împăratului Leopold I. bunurile din Cluj, confiscate de principii protestanți. Un an mai târziu, ei au deschis porțile Colegiului Academic. Învățământul superior catolic din Cluj a evoluat în acest secol sub auspiciile ordinului iezuit și după dizolvarea acestuia în 1773, ale

ordinului piarist. În anul 1753 Colegiul a fost ridicat în rang, devenind Colegiu Academic Universitar. Din 1774 sub autoritatea piariștilor universitatea clujeană, a suferit o serie de transformări. Învățământul în întregime a cunoscut o mai mare diversificare.

În timpul direcțiunii lui Pállya István, în 1779, disciplina istorie a căpătat o catedră sine stătătoare. În fruntea catedrei au activat cărturari, istorici de renume ai imperiului, Koppi Károly, Bolla Márton, Katona Dènes și Hornyai Ambró.

Reformele inițiate de Iosif al II-lea au dus la schimbări radicale, întru-cât ele au redus rangul colegiului. Prin ordinul din 28 august 1784, instituția a primit denumirea de *Lyceum Regium Academicum*, ceea ce a însemnat că a fost încadrată în categoria celorlalte colegii din Transilvania. Excepție a constituit Institutul Medico-Chirurgical, care funcționase în cadrul Lyceului.

Între profesorii Liceului Regal s-a numărat și Ioan Piuaru-Molnar (1749-1815). De-a lungul deceniilor au frecventat Colegiul și Lyceul o serie de viitoare personalități ale vieții culturale și politice a românilor ardeleni: Inochentie Micu, Petru Pavel Aaron, Ioan Lemeni, Gheorghe Șincai, Gheorghe Lazăr.

Noi am scos în evidență mai ales prestația în planul istoriografiei ieșită din comun, a lui Koppi Károly și Kaprainai István. Am arătat în această ordine de idei, că sub influența iezuiților și cărturarii protestanți s-au aplecat asupra străngerii documentelor istorice, ne-am referit la activitatea lui Kénosi Tózsér János și a lui Bod Péter.

Degradarea în rang a instituției școlare catolice existentă la Cluj a însemnat că ardelenii care doreau să studieze la o universitate, erau obligați la peregrinatio academica. Ideea academică a supraviețuit însă în mediul confesional. Piaristii au sperat în recâștigarea rangului pierdut al Liceului, acela de școală superioară. Reformații au încercat de mai multe ori să întemeieze o universitate reformată. Sașii evanghelici au vrut și ei o universitate a lor. La români, dezideratul creării unei universități proprii a fost exprimat cu tărie, la Adunarea Națională de la Blaj din mai 1848.

În această perioadă activitatea istoriografică a lui Jakab Elek, Kővári László, Mikó Imre se încadrează deja în cursul de reînnoire al întregii vieți cultural științifice, prin crearea unor foruri de publicare (ziare și reviste) și asociații cultural-științifice (Asociația Muzeului Ardelean).

În capitolul *Cadrul instituțional al predării istoriei la Universitatea din Cluj. 1872-1918* am prezentat, în detalii, însemnătatea înființării Universității din Cluj în 1872. Am arătat că aceasta a fost un eveniment cu urmări decisive asupra dezvoltării culturii și științei din Transilvania, inclusiv pentru științele istorice. Momentul reprezintă încununarea unei lungi și susținute eforturi a elitelor intelectuale. Legea XIX/1872 a prevăzut ca Universitatea din Cluj să aibă o organizare modernă cu o activitate didactică și științifică la nivelul celor mai înalte exigențe. Din punct de vedere organizatoric s-au instituit patru facultăți: Facultatea de Drept și Științe de Stat, Facultatea de Filosofie, Litere și Istorie; Facultatea de Matematică și Științe Naturale. De asemenea s-a dispus înființarea – pe lângă aceste două facultăți din urmă – a unui institut pedagogic. Au existat și încercări de înființare a facultății de teologie romano-catolică și greco-catolică. Problema învățământului teologic al diferitelor confesiuni și-a găsit rezolvarea în alte forme. Din 1895, la Cluj va funcționa Teologia Reformată, instituție distinctă de universitate.

Activitatea universității a început efectiv la 11 noiembrie 1872, cu 258 studenți. Universitatea din Cluj, în lipsa unui sprijin fără echivoc din partea puterii, a avut de înfruntat greutățile inerente începutului, lipsă de spațiu, de documentare, etc. La sfârșitul secolului și la începutul secolului următor, prin ridicarea clădirilor impozante ale Universității și ale Bibliotecii Universitare, situația s-a schimbat radical. Universitatea dispunea de o infrastructură modernă, funcțională.

Viața internă a facultăților și a Universității a fost îndrumată de corpul profesoral, care împreună cu studenții, alcătuiau obștea universității.

Facultatea de Filosofie, Litere și Istorie și-a început activitatea cu 10 catedre, în fruntea cărora au fost numiți tot atâția profesori. Domeniul științelor istorice a fost cel mai bine cultivat în cadrul Facultății. Era reprezentat de 6 catedre: istoria universală, istoria universală veche, istoria maghiarilor, istoria culturii maghiare, științele auxiliare ale istoriei, arheologie.

În acest cadru s-a desfășurat între anii 1872 și 1918 activitatea didactică și istoriografică a profesorilor de la Universitatea din Cluj.

Predarea istoriei la Universitatea din Cluj 1872-1918. Activitatea didactică și prestația istoriografică a profesorilor de la catedrele de istorie – se intitulează capitolul în care analizăm și prezentăm în detalii activitatea profesorilor titulari și a profesorilor privați, cursurile pe care le-au predat și prestația lor istoriografică. Arătăm că istoriografia și-a păstrat, în general caracterul de tip factologic, dar au început să se afirme și noile curente și metode de abordare, care au dominat istoriografia în partea de Vest a Europei. Lucrările lui Karl Lamprecht au fost cunoscute iar ideile dezvoltate de el au fost aplicate și de către profesorii clujeni. Astfel că, pozitivismul a fost promovat din plin și la Cluj. Profesorii clujeni Márki Sándor, Szádeczky Kardoss Lajos și alții au fost excelenți cunosători ai științelor auxiliare și bibliotecii. Activitățile didactice și istoriografice ale lui Szabó Károly, Márki Sándor, Finály Henrik, Ladányi Gedeon, Lánczy Gyula, Szádeczky Kardoss Lajos, Erdélyi László, Vajda Gyula, Pósta Béla, Buday Árpád – profesori titulari, ale lui Lukinich Imre, Dékányi Kálmán, Gergely Sámuel, Weltheimer Ede, Kovács István – profesori privați își găsesc o evaluare detaliată în acest capitol.

Universitatea a primit dreptul de acordare de titluri academice, doctoratul și doctor honoris causa încă în timpul înființării sale. În capitolul *Doctoratul în istorie la Universitatea din Cluj (1872-1918)* arătăm că în epocă, termenul folosit pentru titlul de doctor a fost - tudor – dar prescurtarea titulaturii a fost Dr. În principiu, cei care au obținut titlurile de doctor au primit și dreptul de a predă, de a susține activități didactice la universități. Prin ordinul ministrului cultelor și instrucțiunii publice, dat în 1877, se reglementează în detalii modalitățile și procedurile prin care se acordă titlurile de doctor în domeniul științelor umaniste. Ele au fost neschimbate practic până în 1892, când a fost emis un ordin cuprinzător de reglementare. Modul cum sunt făcute examinările, care sunt cerințele cerute în cazul susținerii tezelor – fiind precis stabilite.

Parcurgând registrele și evidențele din arhiva Universității Ferencz József din Cluj, ne-am putut da seama că foarte mulți oameni de cultură, profesori și cercetători valoroși au dobândit titlul de doctor, dând examene (rigurosuri) și susținând teze de doctorat în teme de istorie. Sunt interesante pentru un cercetător datele și informațiile din registrele de doctorat, despre componența comisiilor, despre calificativele date, și, în primul rând, despre tematica tezei. Aceste aspecte au fost prezentate pe larg în acest capitol, în dreptul fiecărei doctorat.

Formarea profesorilor de istorie pentru învățământul gimnazial și liceal este titlul capitolului în care arătăm că în cadrul Facultății de Filosofie, Litere și Istorie a Universității, catedrele de istorie au contribuit la pregătirea celor care au predat istoria în gimnaziile și în liceele reale din Transilvania sau din alte provincii ale imperiului.

Analiza noastră se extinde asupra legislației care a reglementat condițiile de obținere a calității de profesor, institutele îndreptățite care au putut organiza examinările candidaților, modalitățile de susținere ale probelor prescrise.

Candidații, înainte de a se prezenta la examenele de specialitate de istorie, au trebuit să ia în mod obligatoriu probele preliminare la maghiară, la filosofie și pedagogie. La examenele de istorie candidatul trebuia să dovedească că are cunoștințe „precise” despre istoria antică, despre stările culturale ale Imperiului Roman și ale Greciei antice. Să aibă o viziune clară asupra evoluției istoriei universale. A fost o cerință și stăpânirea metodelor de cercetare critice ale istoriei și că au cunoștințe însemnate în științele auxiliare. Un accent deosebit se punea pe cunoașterea istoriei Ungariei.

În acest capitol scoatem în evidență faptul că pentru candidații de la istorie, profesorii facultății au ținut prelegeri sintetizatoare și au participat în lucrările comisiilor, unde au manifestat o exigență deosebită.

În partea finală a tezei am formulat *concluziile* care se pot trage în urma analizei făcute, și aici am făcut câteva referiri la intențiile noastre pentru efectuarea unor cercetări ulterioare.